



Ministerie van  
Onderwijs en Wetenschappen

## **Syllabus Latijn**

**Literair genre: Epische poëzie**

**Kernauteur: Ovidius**

*ten behoeve van het programma Latijnse taal en letterkunde àindexamen dagscholen, dag-/avondscholen en staatsexamen voor v.w.o.*

*opgesteld door de syllabuswerkgroep Latijn, ingesteld door de staatssecretaris van onderwijs en wetenschappen bij brief VO/AV/D-860.511 van 18 juli 1986.*

**Zoetermeer, februari 1988**

Postadres  
Ministerie van Onderwijs en  
Wetenschappen  
Europaweg 4  
Postbus 25000  
2700 LZ Zoetermeer  
Telefoon (079)-531911

## Inhoud

• Ten geleide	
1 Ontstaan en ontwikkeling van de epiek en de belangrijkste representanten	p. 1
1.1 Algemeen	p. 1
1.2 Ontstaan en ontwikkeling van het Griekse epos	p. 1
1.3 Ontstaan en ontwikkeling van het Romeinse epos	p. 2
2 Ovidius	p. 3
3 De metamorphoses	p. 3
4 Cultuurhistorische achtergronden in de 1e eeuw voor Christus en het begin van de 1e eeuw na Christus	p. 5
5 Latijnse teksten en teksten in vertaling	p. 6
6 Taal, stijl en verteltechniek	p. 7
7 Receptie	p. 8
• Literatuurlijst	p. 9

### *Ten geleide*

Het nieuwe v.w.o.-eindexamen klassieke talen heeft als centrale doelstelling: kennis van en inzicht in literatuur, te toetsen zowel in SO als in CE. In totaal komen per examenjaar minimaal drie literaire genres aan bod.

Het nieuwe examen over literatuur richt zich op twee onderscheiden aspecten:

- kennis van de taalkundige vorm;
- inzicht in de behandelde thematiek, mede tegen de achtergrond van cultuurhistorische gegevens.

Met name voor het CE moeten gedetailleerde afspraken worden gemaakt ten aanzien van deze beide aspecten: voor docenten en voor kandidaten dient helder omschreven te zijn in welke breedte en diepte de stof van het opgegeven literatuurpensum bekend wordt verondersteld. Bij het SO kan worden volstaan met globalere voorschriften, omdat de preciese invulling zaak is van de school.

De CEVO heeft zowel voor Grieks als voor Latijn de vereiste minimumkennis ten aanzien van de taal omschreven. Het nieuwe examen brengt hierin geen verandering. De afspraken op dit gebied zijn niet aan jaarlijkse wisseling onderhevig en dragen in principe een permanent karakter. Wel kunnen in de syllabus met het oog op auteur en genre aanvullingen op de vereiste minimumkennis worden gegeven.

De syllabus verschaft bovendien duidelijkheid over het tweede aspect van het examen: de thematiek. De syllabus is noodzakelijk variabel: de afspraken worden jaarlijks gemaakt en zij veranderen met de keuze van genre en kernauteur en met de concrete vaststelling van het lektuurpensum.

Docenten dienen in de syllabus een kader te zien, waarbinnen op het CE niet tot annotatie zal worden overgegaan en dat bekend wordt verondersteld als achtergrond voor te stellen vragen. De syllabus kan, evenals de door de CEVO omschreven kennis op taalkundig gebied, worden gezien als een beheersingsminimum en heeft niet de pretentie een didactisch optimum of maximum te zijn.

## SYLLABUS LATIJNSE EPIEK, OVIDIUS

### 1. ONTSTAAN EN ONTWIKKELING VAN DE EPIEK EN DE BELANGRIJKSTE REPRESENTANTEN

#### 1.1 Algemeen

De term epiek wordt gebruikt als een verzamelnaam voor alle verhalende literatuur. De belangrijkste vorm van epiek is die van het epos, een lang, verhalend gedicht. In het epos zijn de twee basisvormen van het vertellen gecombineerd aanwezig: de "verslaggevende" vertelling en de dramatische weergave met daarin optredende handelende en sprekende personages. Het Griekse en Latijnse epos wordt behalve door zijn grote lengte gekenmerkt door het metrum (de dactylische hexameter), door het onderwerp (heldendaden en handelingen der goden) en door de verheven stijl.

Bij het formuleren van de theorie over het epos stelde Aristoteles in zijn Poetica dat het epos zich moet concentreren op één personage, één handeling moet omvatten waarvan de gebeurtenissen causaal samenhangen, en van hoog moreel gehalte moet zijn. De beide Homerische epen waren volgens Aristoteles in dit opzicht exemplarisch.

#### 1.2 Ontstaan en ontwikkeling van het Griekse epos

In de 8ste eeuw voor Christus resulteerde een mondelinge epische traditie in o.a. de Ilias en de Odyssee. Deze beide epen staan op naam van Homerus. Homerus staat in de lange traditie van mondelinge poëzie, beoefend door beroepszangers, die teruggaat tot in het 2de millennium, de Myceense tijd. De Ilias en de Odyssee vormen het uitgangspunt voor de verdere ontwikkeling van de Griekse en Romeinse epische poëzie.

In de Ilias, waarin een korte periode uit het laatste jaar van de Trojaanse oorlog beschreven wordt, is het centrale thema de wrok van Achilles tegen Agamemnon, de gevolgen daarvan en de uiteindelijke verzoening. Het werk eindigt met de dood en de begrafenis van de Trojaanse vorst Hector. De Odyssee handelt over het laatste deel van de terugkeer van Odysseus uit Troje naar Ithaca. In een raamvertelling doet Odysseus verslag van zijn eerdere lotgevallen. Het werk eindigt met de dood van de troonpretendenten en de herkenning door Penelope.

Al vroeg in de geschiedenis van de Griekse literatuur heeft zich naast het mythologisch/historische epos het didactische epos ontwikkeld. Ondanks verschil in thematiek wordt het tot het genre epos gerekend door zijn overeenkomsten in taal, stijl en metrum. Hesiodus schreef rond 700 voor Christus de Theogonie, een genealogische catalogus van de godenwereld, en de Werken en Dagen, een leerdicht over de landbouw.

In de Hellenistische tijd werden er epische gedichten geschreven in Alexandrië o.a. door Apollonius Rhodius (de Argonautica) en Callimachus. Het epos had echter zijn spontane karakter verloren. De dichters van epische poëzie richtten zich op een intellectueel lezerspubliek en demonstreerden hun geleerdheid door hun voorkeur voor minder voor de hand liggende onderwerpen, onbekende details, psychologische en erotische aspecten. Hun schrijfstijl is compact en veronderstelt een grote belesenheid en kennis van literaire vormen. Het epos had meer het karakter van een "cultuurepos" gekregen.

In dezelfde tijd trad er een reactie op tegen het omvangrijke epos. De Alexandrijnse geleerde en dichter Callimachus veroordeelde het met de woorden "een groot boek een groot kwaad". Hij en zijn geestverwanten schreven epyllia, korte epische gedichten over een beperkte episode uit de mythologie.

### 1.3 Ontstaan en ontwikkeling van het Romeinse epos

Het Homerische epos werd in de loop van de 3de eeuw voor Christus geïntroduceerd in Rome door een Griek, Livius Andronicus. Hij was krijgsgevangen gemaakt door de Romeinen en vertaalde na zijn vrijlating de Odyssee in het Latijn ten behoeve van zijn onderwijs.

De oudste Latijnse dichters werden zich al snel bewust van hun eigen kunnen en traden in openlijke wedijver (aemulatio) met de aanvankelijk slechts nagevolgde (imitatio) Griekse voorbeelden. Zo schreef de Romeinse dichter Ennius (2de eeuw voor Christus) een epos over de geschiedenis van Rome.

De Romeinse epische traditie vond zijn hoogtepunt in de dichter Vergilius (70-19 voor Christus). Hij was bevriend met invloedrijke politici als Maecenas en Octavianus/Augustus, die zijn werk van groot belang achtten. De poëzie van Vergilius getuigt van een grote politieke en sociale betrokkenheid.

Zijn belangrijkste werk is de Aeneis, een mythologisch/historisch epos over de lotgevallen van Aeneas, de zoon van Venus en de Trojaanse vorst Anchises. Op zijn tocht vanuit het door de Grieken veroverde Troje komt hij via Carthago (waar hij Dido ontmoet) aan in het Italische Latium, van waaruit zijn nakomelingen Rome zullen stichten.

In de Aeneis bestaat een nauwe verbinding tussen het mythologisch/historische verleden en de actualiteit van de Pax Augusta: het Rome onder Octavianus/Augustus is het eindpunt van een door de goden gewilde ontwikkeling.

In dit werk van Vergilius zijn meerdere invloeden werkzaam. De belangrijkste invloed is die van het Homerische epos; daarnaast is er sprake van verwerking van elementen uit de Griekse tragedie, van de Hellenistisch-Alexandrijnse poëzie en van Ennius.

Als reactie op het "grote" epos in de eerste helft van de eerste eeuw voor Christus moet Catullus genoemd worden. Hij werd sterk beïnvloed door de Alexandrijnse poëzie. Behalve lyrische en elegische (liefdes)poëzie schreef hij een epyllion over de bruiloft van Peleus en Thetis.

In de eerste eeuw voor Christus werden in Rome ook didactische epen geschreven. Zo schreef Vergilius een leerdicht over het Boerenbedrijf, de Georgica, waarin tevens filosofische gedachten zijn verwerkt over de zin van het menselijk bestaan.

In die tijd dichtte Lucretius zijn De Rerum Natura, een filosofisch-didactisch epos, waarin hij, in navolging van de Griekse filosoof Epicurus, een materialistische visie uiteenzet om de mens te bevrijden van zijn angsten voor dood, religie en goden.

De kandidaat kan naar aanleiding van een voorgelegde tekst vragen beantwoorden over het ontstaan en de ontwikkeling van het epos en over de belangrijkste representanten.

## 2. OVIDIUS

### Leven:

- 43 voor Christus - 17 na Christus
- opleiding in de retorica ten behoeve van een ambtelijke loopbaan
- keuze voor de poëzie
- zijn stellingname ten opzichte van de Augusteïsche politiek
- zijn ambivalente houding tegenover de Augusteïsche moraal
- zijn verbanning en speculaties over de redenen daarvan

De belangrijkste werken, met name die welke illustratief zijn voor zijn levensloop en voor de door hem behandelde thema's:

- de Amores: liefdespoëzie
- de Ars Amatoria: een "handboek" voor Romeinse jongelui op vrijersvoeten.
- de Heroides: gefingeerde brieven van en aan beroemde vrouwen uit de mythologie.
- de Fasti: een overzicht van de Romeinse kalender en de belangrijkste feesten daarin, hun ontstaan en wijze van viering.
- de Epistulae ex Ponto en de Tristia: literaire brieven uit zijn verbanningsoord aan vrienden in Rome, waarin hij uitdrukking geeft aan zijn reactie op zijn verbanning.
- de Metamorphoses: zie paragraaf 3.

Ter illustratie van het leven en de werken van Ovidius moeten de volgende fragmenten in vertaling worden gelezen:

- \* Tristia IV, 10 zijn autobiografie
- \* Tristia III, 3, 73-76 zijn grafschrift
- \* Ars Amatoria I, 89-164 theaterbezoek
- \* Amores, I, 5 siësta

Verder moet het hieronder genoemde artikel worden bestudeerd:

- \* M. D'Hane-Scheltema, Ovidius, die speelse dichter, Bzzlletin, 16, nr. 144, maart 1987, 39-44.

De kandidaat kan naar aanleiding van een voorgelegde tekst vragen beantwoorden over het leven en de werken van Ovidius.

## 3. DE METAMORPHOSES

Men kan de Metamorphoses beschouwen als een kaleidoskoop van 250 korte, vooral mythologische verhalen, geplaatst binnen een chronologisch en thematisch raamwerk: gedaanteveranderingen vanaf de schepping van de wereld t/m de vergoddelijking van Iulius Caesar. In het prooemium van de Metamorphoses wordt het steeds terugkerende thema geëxposeerd met de woorden "In nova fert animus mutatas dicere formas corpora" en de chronologische ordening gesuggereerd met de woorden "primaque ab origine mundi ad mea tempora".

Door metrum, lengte (12000 verzen), vertelwijze en tot op zekere hoogte het onderwerp vertoont dit werk de kenmerken van het genre epos. Maar de aaneenschakeling van korte episodens en de soms weinig serieuze houding tegenover de goden zijn kenmerken die zeker niet voldoen aan de criteria van Aristoteles. Daarom worden de Metamorphoses ook wel eens getypeerd als 'een speelse variant op het epos', als 'een anti-epos'. De Metamorphoses laten zich dan ook niet precies in een genre indelen; het werk bevat naast epische veel elegische, tragische, bucolische en didactische elementen. Er is sprake van een 'epos sui generis'.

In de Metamorphoses toont de dichter belangstelling voor erotische aspecten, een voorliefde voor weinig bekende varianten van mythen en aandacht voor de psychologie. Als "poeta doctus" manifesteert hij zich door talrijke mythologische en geografische details in het verhaal in te vlechten. Hierin is de invloed van de Hellenistisch-Alexandrijnse poëzie en van Catullus merkbaar.

Aan de tragedie verwant is het veel voorkomende thema van de hoogmoed, de verblinding en de ondergang op een vermeend hoogtepunt.

Retorische technieken dragen bij tot het opwekken van emoties; zij geven tevens structuur aan en bepalen de aard van de gedramatiseerde argumentaties.

Een globaal overzicht van de inhoud van de Metamorphoses.

- Het ontstaan van de wereld, tijdperkenleer en zondvloed (boek 1).
- De mythologische periode (boek 2-11)  
Het chronologische ordeningsprincipe is hier om begrijpelijke redenen vervangen door andere ordeningsprincipes als raamvertelling, verhaalrondes bij feesten of maaltijden, sagenkringen uit steden, cycli rond goden of heroën.
- De historische periode (boek 12-15)  
De Trojaanse sagenkring met als hoogtepunt de apotheose van Aeneas; de Rome-cyclus met als hoogtepunten de apotheose van Romulus en van Caesar.

Behalve het reeds genoemde algemene thema van de gedaanteverwisselingen en de chronologische ordening kunnen de volgende motieven worden onderscheiden:

- Het politiek/ideologische motief van de verheerlijking van het Iulische Huis. De politieke bedoelingen zijn evenwel tamelijk ambigu: van oprechte panegyriek tot onverhulde satire. De geest van de Metamorphoses is in laatste instantie niet-Augusteïsch: de humoristische behandeling van de goden, de onverholene erotiek, het gebrek aan respect voor de Vergiliaanse motieven, de ironie in b.v. Venus' smeekbede om Caesar te vergoddelijken. Een interpretatie van de Metamorphoses als anti-Augusteïsch is echter te eenzijdig.
- Aetiologische motieven als verklaring voor verschijnselen uit de natuur en voor het bestaan van altaren, heiligdommen etc.
- Het religieuze motief van de goden die straffend of belonend ingrijpen
- Tragische motieven zoals hoogmoed, zelfoverschatting, roekeloosheid.

De belangrijkste goden, hun functies en hun attributen:

Iuppiter, Iuno, Minerva, Ceres, Venus, Diana, Apollo, Mercurius, Mars, Vulcanus, Bacchus, Pluto, Neptunus.

De kandidaat kan een voorgelegde tekst plaatsen in het bovengeschetste kader van de Metamorphoses, zonder dat de tekst op dit punt zal worden geannoteerd.

De kandidaat kan aan de hand van een voorgelegde tekst de hier genoemde motieven aanwijzen, benoemen en verklaren.

De kandidaat kan de bovengenoemde goden herkennen, plaatsen in hun kontekst en hun betekenis voor het verhaal toelichten, zonder dat de tekst op dit punt zal worden geannoteerd.

#### 4. CULTUURHISTORISCHE ACHTERGRONDEN IN DE 1STE EEUW VOOR CHRISTUS EN HET BEGIN VAN DE 1STE EEUW NA CHRISTUS

Een globaal overzicht van de belangrijkste processen en gebeurtenissen die in deze periode een rol hebben gespeeld en tegen de achtergrond waarvan Ovidius heeft geleefd en geschreven:

- de dood van Caesar
- het tweede triumviraat, Octavianus, Antonius en Lepidus
- Octavianus versus Antonius/Cleopatra
- de slag bij Actium
- Octavianus krijgt de titel Augustus
- Augustus Princeps et Imperator; dynastieke aspiraties; het Iulische huis; goddelijke afkomst
  
- Pax Augusta , de sluiting van de tempel van Ianus, de Ara Pacis
- ideologische motivering van het principaat; versterkt nationalisme; ludi saeculares
- Augusteïsche propaganda onder leiding van Maecenas; Vergilius, Horatius, Livius; muntslag, bouwactiviteiten
- restauratieve tendenzen op het gebied van de zedelijkheidswetgeving
- restauratieve tendenzen op het gebied van de religie; trias Capitolina.

**De kandidaat kan naar aanleiding van een voorgelegde tekst vragen beantwoorden over verwijzingen naar en verbanden met de bovengenoemde cultuurhistorische gegevens.**

## 5 LATIJNSE TEKSTEN EN TEKSTEN IN VERTALING

De authentieke teksten zijn zo gekozen dat zij enerzijds inzicht geven in de opbouw van de Metamorphoses, anderzijds enkele karakteristieke motieven belichten zoals dat van de straffende en belonende goden. Tevens is bij de keuze rekening gehouden met het belang van bepaalde mythen voor de receptiegeschiedenis.

Teksten die in vertaling worden gelezen zijn gemarkeerd met een asterisk. Deze teksten zijn gekozen om in het origineel gelezen teksten te illustreren.

- I 1-4            PROLOOG  
\* proloog Ilias I, 1-7  
\* proloog Odyssee 1, 1-10  
\* proloog Aeneis I, 1-11
- I 89-150        4 TIJDPERKEN  
\* Vergilius, 4de Ecloga 1-63
- I 313-415       DEUCALION EN PYRRHA  
\* Ovidius, Metamorphoses I 244-312 de zondvloed  
\* Genesis 6,9 - 8,22
- VI 313-381      DE LYCISCHE BOEREN  
VIII 611-724   PHILEMON EN BAUCIS  
III 131-252     ACTAEON
- VIII 183-235   DAEDALUS EN ICARUS  
VIII 236-259   PERDIX
- X 1-85           ORPHEUS EN EURYDICE  
XI 1-66          DE DOOD VAN ORPHEUS  
\* Vergilius, Georgica IV, 453-527 Orpheusmythe
- XIV 805-828    DE APOTHEOSE VAN ROMULUS  
\* Livius, AUC I, 15,6-16 de dood van Romulus  
\* Ovidius, Fasti II, 475-512 de dood van Romulus
- XV 871-879     EPILOOG

De kandidaat kan vragen beantwoorden over de gelezen authentieke teksten en over de teksten in vertaling.

Van de kandidaat wordt verwacht dat hij de in het pensum van authentieke teksten en teksten in vertaling voorkomende namen, termen en begrippen kent. De voorgelegde teksten worden op dit punt in principe niet geannoteerd. Ook morfologische en syntactische verschijnselen zullen in de gelezen teksten in principe niet worden geannoteerd.



## 6. TAAL, STIJL EN VERTELTECHNIEK

De omschrijving door de CEVO van de minimumkennis op het gebied van morfologie en syntaxis vormt uitgangspunt bij de annotatie van de in het centrale examen voor te leggen ongelezen authentieke tekst. Daarnaast worden de volgende morfologische en syntactische verschijnselen bekend verondersteld:

- de verkorte vormen van perfectum en plusquamperfectum
- de perfectumvorm op -ere
- de dativus auctoris
- de accusativus graecus/respectus
- de frequente weglating van preposities
- het gebruik preposities in postpositie
- het frequente gebruik van simplex pro composito en omgekeerd
- de constructio ad sententiam

### Stijlmiddelen:

- poëtische pluralis
- collectief gebruik van het substantivum
- abstractum pro concreto
- hendiadys
- prolepsis
- hypallage/enallage
- metonymia
- metafoor
- anafoor
- litotes
- hysteron proteron
- chiasme
- asyndeton en polysyndeton
- klankschildering; o.a. assonantie en alliteratie
- antithese
- climax
- ironie

### Metriek:

- de dactylische hexameter, elisie
- metrische effecten als vertraging en versnelling.

### Verteltechniek:

- tragische/dramatische ironie
- retrospectie en prospectie
- vertraging en versnelling, vertelde tijd-verteltijd

De kandidaat kan zijn kennis van morfologische en syntactische verschijnselen demonstreren door het vertalen van een ongeziene authentieke tekst, die qua aard en moeilijkheidsgraad nauw aansluit bij de gelezen teksten, waarbij de bovengenoemde verschijnselen in principe niet worden geannoteerd.

De kandidaat kan in een voorgelegde gelezen dan wel nieuwe tekst voorbeelden van stijlmiddelen en narratieve technieken identificeren, benoemen en er de functie van aangeven.

De kandidaat kan een regelmatig gevormde hexameter scanderen door het aangeven van de beklemtoonde lettergrepen en hij kan metrische effecten toelichten.

## 7. RECEPTIE

Bij de behandeling van de receptie van Ovidius moet gewezen worden op het bestaan van perioden met algemene belangstelling voor de Latijnse literatuur, met name de Renaissance en het Classicisme. Daarbij zal enige aandacht moeten worden besteed aan de moraliserende interpretatie van Ovidius. Bij dit alles moet worden gewezen op het verband tussen de belangstelling voor Ovidius en de ontwikkelingen op het gebied van de beeldende kunst.

Ter illustratie van het bovenstaande moet de volgende secundaire literatuur worden bestudeerd:

Algemeen:

- \* E.J.Sluijter, De Hollandse Olympus, Klassieke mythologie in de Nederlandse schilderkunst van de 17de eeuw, Hermeneus, 59, 4, oktober 1987, 225-236

Bij Daedalus en Icarus:

- \* T. van Deel, Over Breugels De val van Icarus, De Revisor, 9,1, 1982, 50-57
- \* Andreas Burnier, Icarus, in: Na de laatste keer, Amsterdam 1981
- \* Hugo Claus, Ikaros, in: Gedichten, 1969-1978, Amsterdam 1979
- \* Simon Vestdijk, Ikaros, in: Verzamelde gedichten II, Amsterdam 1971

Bij Philemon en Baucis

- \* Joost van den Vondel, Publius Ovidius Nazon's herscheppinge, in: Volledige dichtwerken en oorspronkelijk proza, Amsterdam 1986, 1357-1358

Bij Actaeon:

- \* Carel van Mander, Van Actaeon, in: Het Schilder-boeck wa er in d' Wtlegghinghe op den Metamorphoseon Pub. Ovidij Nasonis, Utrecht 1969

De kandidaat kan naar aanleiding van een voorgelegd fragment uit de bovengenoemde secundaire literatuur vragen beantwoorden over de wijze waarop de auteur aan Ovidius ontleende elementen heeft verwerkt.

De kandidaat kan naar aanleiding van een onbekend fragment uit secundaire literatuur vragen beantwoorden over de receptie van Ovidius.

## LITERATUURLIJST

De onderstaande lijst is bedoeld als handreiking aan de docent die zich wat dieper in de stof wil verdiepen. Boeken of artikelen die ook voor leerlingen geschikt zijn, zijn gemarkeerd met een rondje.  
Uitdrukkelijk wordt er op gewezen dat bij het CSE geen vertrouwdheid met deze literatuur vereist is.

### Commentaren:

- F. Bömer, boek 1-15, 7 delen, Heidelberg 1969-1986
- A.S. Hollis, boek 8, Oxford 1970
- W.S. Anderson, boek 6-10, Norman (USA) 1977 2de druk

### Ovidius algemeen:

- L. Wilkinson, Ovid Recalled, Cambridge 1955
- J. Barsby, Ovid, Oxford 1978 (New surveys in the Classics, Greece and Rome, 12)
- R. Syme, History in Ovid, Oxford 1978
- C. Verhoeven, De poëtië van Ovidius, in: De schaduw van één haar, Baarn 1979, 172-197
- M. von Albrecht en E. Zinn (Hrsg.), Ovid, Darmstadt 1982
- J. den Boeft, Tenerorum lusor amorum, Lampas, 18,3, 1985, 229-251

### De Metamorphoses:

- B. Otis, Ovid as an epic Poet, Cambridge 1966
- G. Galinsky, Ovid's Metamorphoses. An Introduction to Basic Aspects, Oxford 1975

### De vier tijdperken:

- H. Reynen, Ewiger Frühling und goldene Zeit. Zum Mythos des goldenen Zeitalters bei Ovid und Vergil, Gymnasium, 72, 1965, 415-433

### De zondvloed:

- o Gilgamesj-epos Vertaald en toegelicht door F. de Liagre Böhl, Amsterdam 1958. Met name de 11de zang, 9-196
- o H. Wiersema, Het zondvloedverhaal in de Bijbel en bij Ovidius, Hermeneus, 23, 1952, 132-136

### De Lycische boeren:

- E. Römisch, Integration und Konzentration im sprachlichen Unterricht, Gymnasium, 69, 1962, 350-365

### Philemon en Baucis:

- M. Beller, Philemon und Baucis in der europäischen Literatur, Heidelberg 1967

### Daedalus en Icarus:

- B. Hebel, Vidit et obstipuit. Ein Interpretationsversuch zu Daedalus und Ikarus in Text und Bild, Der Altsprachliche Unterricht, 1, 1972
- F. Maier, Ikarus, ein Symbol für Träume des Menschen, in: F. Maier, Lateinunterricht zwischen Tradition und Fortschritt, Band III, Bamberg 1985

#### Orpheus en Eurydice:

- C. Bowra, Orpheus and Eurydice, Classical Quarterly New Series, 2, 1952, 113-126
- A. Provoost, Orpheus. Ontstaan , groei en nawerking van een antieke mythe in de literatuur, beeldende kunst, muziek en film, Leuven 1974
- o M. Gijzen, Orpheus, in: Verzamelde Werk, Amsterdam 1977
- o H. Nolthenius, de Steeneik: omzien als wapen, p. 147-151, Amsterdam 1984
- H. Nelson, Orpheus en Eurydike. De interpretatie van een Vergiliaanse mythe, Lampas, 18, 4, 1985, 295-307
- F. Maier, Orpheus und Eurydike - ein "unüberwindlicher" Mythos, in: Lateinunterricht zwischen Tradition und Fortschritt, Band III, Bamberg 1985

#### Receptie algemeen:

- H. Hunger, Lexikon der griechischen und römischen Mythologie, Wenen 1969
- W. Stroh, Ovid im Urteil des Nachwelt. Eine Testimoniensammlung, Darmstadt 1969
- Themanummer Hermeneus, Klassieke motieven in de moderne Nederlandse letterkunde, 50, 3, 1978.
- o E. Moorman en W. Uitterhoeve, Van Achilleus tot Zeus. Thema's uit de klassieke mythologie in literatuur, muziek, beeldende kunst en theater, Nijmegen 1987

#### Tips voor de literatuurlijst Nederlands en moderne talen:

##### Over het leven van Ovidius:

- o L. Couperus, De balling te Tomi, in: De antieke verhalen, Amsterdam 1980

##### Philemon en Baucis

- o H. Haasse, De wegen der verbeelding, Amsterdam 1983

##### Actaeon

- o S. Vestdijk, Aktaion, in: Nagelaten gedichten, Amsterdam 1986
- o S. Vestdijk, Aktaion onder de sterren, Rotterdam 1979, 5de druk

##### Orpheus en Eurydice

- o Albe, Seizoenen om Orpheus, in: Verzamelde gedichten, Brugge 1977
- o M. Gijzen, Klaaglied om Agnes, Amsterdam 1977
- o H. Lampo, De goden moeten hun getal hebben, Amsterdam 1969
- o H. Lampo, Hermione betrapt, Amsterdam 1981, 12de druk
- o H. Mulisch, Paralipomena Orphica, Amsterdam 1970
- o H. Mulisch, Twee vrouwen, Amsterdam 1983, 9de druk
- o Tennessee Williams, Orpheus descending, New York 1971
- o J. Cocteau, Orphée, Parijs 1957
- o R.M. Rilke, Die Sonette an Orpheus, in: Sämtliche Werke, Wiesbaden 1955